

אור ישראל

קובץ לעניני הלכה ומנהג

כולל להוראה

קובץ תורני

הוצאת ספרים

רשת שיעורי
תורה

בית הוראה



• מאנסי ניו יארק •

תמוז תשנ"ח • שנה ג גליון ד (יב)

קובץ אור ישראל / רבעון הלכתי

**יוצא לאור ע"י מכון אור ישראל
שע"י קהל שארית ישראל ווילעדניק, מאנסי נ.י.**

הרב חיים אבערלאנדער

ראש המכון ויו"ר המערכת

הרב גדלי' אבערלאנדער

עורך אחראי

חברי המערכת:

הרב מתתיהו דייטש, ירושלים

הרב אהרן הכהן פערל, ניו יורק

הרב יודא הכהן שטראססער, ניו יורק

הרב מרדכי ווייס, ירושלים

מחיר גליון: \$5

דמי מנוי לשנה: \$20

כתובת המכון באה"ק: ת.ד. 1111 בני ברק

טל. 538-2434 (02)

מחיר גליון באה"ק: 10 ש"ח

להרשם בארה"ק: 80 ש"ח לשנתיים [8 גליונות]

Copyright © 1998

All Rights Reserved

M'CHON "OR YISROEL"

P.O.B. 557

Monsey, N.Y. 10952

Tel. (914) 426-7321

Fax: (914) 426-3609

קוראים נכבדים!

הרוצים להשתתף בגליון הבא ולשלוח מאמרים, הערות והארות, חידושים ובירורים, מתבקשים לכתבם במכונת כתיבה, על דיסק, או בכתב-יד ברור על צד אחד של הגליון, ובשורות מרווחות, כדי להקל עלינו בסידורם הנכון, ותודה למפרע. המערכת משאירה לעצמה את הזכות לבחור ולהחליט איזה מאמר ראוי לדפוס, לשנותו או לשפרו.

"ספרא"

עריכת ספרים והוצאה לאור

(718) 871-5621 (914) 425-0635

התוכן:

דבר המערכת

שפתי ישינים

ט	רבי משה גרינוואלד זצ"ל	שו"ת ערוגת הבשם חלק אבן העזר
כה	רבי יואל טייטלבוים זצ"ל	בענין מכירת ביהכ"נ בלי הסכמת הקהל
כח	רבי יונתן שטייף זצ"ל	בענין עשויות מלאכה בחוה"מ במפעל
כט	רבי יוסף גרינוואלד זצ"ל	בענין לעשות מצבות אבן עם שתי וערב לצורך קברי עכו"ם

על הפרק

לב	הרב אלכסנדר אליעזר קנאפלער	בענין מאכלי חלב בסעודת ברית מילה מכתב שאלה:
לג	הרב אברהם דוד הורוויץ	תשובה בענין הנ"ל
לד	הרב יצחק יעקב ניימאן	בענין הנ"ל
לו	הרב יוסף ליבערמאן	עוד בענין הנ"ל
לז	הרב גבריאל ציננער	תשובה בענין הנ"ל
לח	הרב יוחנן הלוי וואזנער	תשובה בענין הנ"ל

דבר הלכה

מ	הרב יוחנן סופר	בענין מריטת הנוצות בעומות רכים
מב	הרב ישראל טענענהויז	נסיעה בערב שבת בהשמי"ש בשעת הדחק
נג	הרב חיים אבערלאנדער	בענין הנ"ל (תשובה להשגות)
סג	הרב דוב בעריש ראזענבערג	סמוג שיש לו בית אחיזה

חגים וזמנים

עא	הרב יצחק טעסלער	לאכול בשר ולשתות יין אצל 'סיום' ב'תשעת הימים' של חודש אב
פג	הרב ישראל יהודה יאקאב	בענין צום הרביעי
פה	הרב יעקב יוסף ניישלאס	קונטרס ביום השביעי תשבות

צדקה ומשפט

קא	הרב דוד יהודה פישער	בדין מוכר שמכר לאשה צוקער ונתנתה לתבשיל ונמצאת מלח, אם חייב המוכר לשלם ההפסד
----	---------------------	--

בנתיב הכשרות

קיד	הרב מנחם מאיר ווייסמאנדל	כשרותו של טאטריק עסיד וקרים אף טארטער
קיט	הרב שלמה זלמן אייזענבערג	מהדריין מן המהדריין?

בית הוראה

קכז	הרב גדלי' אבערלאנדער	בענין לנסוע לכותל המערבי לאחר הדלקת נרות שבת עם תנאי
קלא	הנ"ל	בענין אמירת ה' אלקיכם אמת ביחיד

מנהגי ישראל

קלד	הרב בנימין שלמה האמבורגער	קיפול, חושטה ועץ החיים
-----	---------------------------	------------------------

קמד	הרב גדלי' אבערלאנדער	בענין חלוקת התורה לפרקים
		ימות עולם
קנה	הרב ברוך אבערלאנדער	הדפסת הירושלמי לסדר קדשים
		כינוס סופרים
קע	הרב מרדכי הכהן פריעדמאן	פתרון החידה של: היספרי של פנים שני
קפ		לעורר לב
		להסיר מכשול בענין יחוד – הרב גדלי' אבערלאנדער / בענין להמתין קצת בין ברכה לברכה – הרב יחיאל ריווענבערג / בענין שלא להריח פת ומצה חם – הרב יעקב יוסף ניישלאס / בענין הזכרת השם בשלומדים מסוק בתנ"ך – הב' נפתלי צבי אליעזר פליישמאן.
קפב		מילי דתמיהי
		פליאה בדברי הטיז – הרב יוסף מנחם באב"ד / פליאה בדברי התניא – הרב ישראל עמרם נאגאל / תמיה בגמ' סנהדרין – הרב יושע פרנקל / פליאה בספר חסד לאברהם – הב' יוסף יצחק יעקבסאהן / פליאה בדברי מהרש"א – הרב מאיר לעזער / פליאה בדברי החתם סופר – הב' ישראל יוסף וועבער / עוד פליאה בדברי החתם סופר – הב' שמחה בונם מנחם הלוי פישער.
קפד		תגובות
		הערות שונות – הרב שרגא פייוויש שנעעבאלג / הערות שונות – הרב אפרים גרינבלאט / בענין סנדק מעומד – הרב יוסף בודנר / בענין קדושה דרגא נעלית מטהרה – הרב שמואל היינה / בענין התכלת – הרב אליהו טבגר / בענין הנ"ל – הרב חיים זבולון קריגער / עוד בענין הנ"ל – הרב אלחנן ראובן גולדהבר / תגובת כותב המאמר – הרב מרדכי אברהם כ"ץ / עוד בענין הנ"ל, ובענין הירושלמי על סדר קדשים המזויף – הרב אברהם מאנהייט / מעשה רב – הרב בנימין קלוגר / ילקוט הליכות דבי אליהו – הרב יהושע מונדישין / בענין שיטת הגאונים ור"ת – הרב מנחם גדלי' שוחאט / שונות – הרב יצחק טעסלער / בדברי העבוי בענין רוב בנות אחר אחות האב – הרב יעקב דוד לאך / הערות שונות – הרב ישראל יהודה יאקאב / בענין התהלים ע"פ המסורה – הרב א.ח. קליינמאן / בענין פתיחת דלת מקרר בשבת – הב' חיים מאיר הכהן פערל / בענין שמחת שבת ור"ח – הרב נפתלי שלמה ניווירטה / תגובת הכותב / בענין מי שנמצא על הדרך בעש"ק, ועוד – הרב יואל דרעזדנער / עלעולים – הרב מרדכי ר.י. גוטליב / בענין מחיקת שמות הנראים ע"ג מסך המחשב – הרב משה יהודה גליק / בענין לדור על גבי בית הכנסת – הרב אליהו וואלדמאן / בענין השגחה פרטית על בעלי-חיים – הרב יצחק שלמה ווערטהיימער / עוד בענין הנ"ל – הרב אהרן הכהן פיקסלער / בענין הנ"ל, ובענין ברכה הסמוכה לתבירתה – הב' מ.ד. וועטנשטיין / בענין הנחת תפילין דר"ת בשעת חזרת הש"ץ – הרב פנחס ווידער / בענין האומר אחטא ואשוב – הרב ש.י. שווארץ / בענין רצועות על הארץ – הרב משה גליק.
רד		זוטות
		בענין קריאת וכתובת שם יהושע – הב' יהושע נתן פייפער.
רו		מינת הספר
רז		תוכן כללי: גליונות א – יב

התנצלות

כגליון העבר נשמט במעות שמו של ירדנו הרב מנחם זילבר שי' ממנוסי, חבר מערכת ש"ס ארטסקרול, שהמציא לידינו מאמרו של רבי שרגא פייבל פרוק זצ"ל – דיני כיעור וידיוי מעשרות, ואתו הסליחה.

והנה בגליון י' עמוד קס"ז טור ב' אות ג' יש הערה עם סיום וצע"ג, וז"ל: בספר ליקוטי יהודה כתב ש"קדושה" הוא דרגא פחותה מ"טהרה" ובמס' ע"ז כ: יראה להפך ש"טהרה" הוא דרגא פחותה מ"קדושה", עכ"ל. אולם הכותב לא הבין את השיחה של ה"אמרי אמת" זצ"ל, וזה תוכן השיחה: "אנכי" נאמר לפני "לא יהי' לך", זהו חסד אף שעדיין לא מנוקים מהפסולת יכולים לקבל עול מלכות שמים (קדושה), ואף שהסדר הוא טהרה מביאה לידי קדושה (ע"ז כ:) (ושיהש"ר א' ט'), אבל כאן הוא לפני משורת הדין, שאם מקבלים עומ"ש (קדושה), באים אח"כ לטהרה שנעשים נקיים מהפסולת, וזו הכוונה במה שאמרו אנכי ולא יהי' לך כדיבור אחר נאמרו וכו' עיי"ש עור. שמואל היינה, גוי נוק

בענין התכלת

לכבוד מערכת "אור ישראל" ברכה ושלום.

שמחתי מאוד לראות על דפי הקובץ את הדין בנושא התכלת – מצוה שנשתכחה מדעת רבים.

ברצוני להוסיף עוד פרט שלא הודגש בדין זה, והוא חשוב בעיניי מאוד, האדמו"ר מראדזין זצ"ל בספרו "מאמר פתיל תכלת" בעמוד 6 כותב: "וכן בימי היוונים והרומים בימים הקדמונים היה נחשב צמר הצבוע תכלת ליקרות גדול, והיו לאות רוממות השררות וכפי רוממות ממשלתם, כן היו נושאים חגורות ובתי ידים ואבנטים מצובעים בצבע התכלת, כל אחד ברוחב ידיעתו כפי מדריגתו". ברור מעל לכל ספק שאילו היה חי האדמו"ר מראדזין היום והיו מראים לו מפורש בספרים מאותם הימים, שחור על גבי לבן, מה לבשו באמת אותם אנשי השררה של רומי, היה חוזר בו מיד ומחליט על ה"פורפורה" שהיא היא התכלת. ביותר יש לשים לב למה שהאדמו"ר מראדזין חידש ולא למה שהוא מצא, כי מה שהוא מצא תלוי במגבלותיו של "אותו מרען" שהאדמו"ר נעזר בו, אבל מה שהוא חידש תלוי בדעתו הרחבה וברוחו הגדולה, והיא היא עמדתו האמיתי, יוצא, איפא, שהסמך העיקרי של מצדדי דג הדיו (ספיי"א), שהם הולכים

הקרוש, הנה כן נהג מורי ורבי הרה"ג פוסק הדור ר' משה פיינשטיין זצ"ל.

במה שכתב שם הרב ראנענבערג נ"י לכרוע בברכת מעין שבע הנה בספרי שו"ת רבבות אפרים ח"א ביארתי לדינא דאין לכרוע שם והרבה פוסקים הסכימו לדברי.

מ"ש שם בעמוד רג הרב פליישמאן בענין לעבור נגד המתפלל, העצה שכתב לדעתי היא נגד ההלכה.

אפרים גרינבלאט, מח"ס וננות אפרים

✓ בענין מנדק מעומד

לכבוד מערכת קובץ הנפלא "אור ישראל" שלום וברכה!

בהקשר למש"כ בגליון י"א עמ' קמ"ד מנהגי בעל הפני מנחם מגור זצ"ל בברית מילה, ובסוף המאמר כתב: אציין גם מה ששמעתי בשמו זצ"ל שמה שמובא בקדמונים ששימוש בסנדקאות מסוגלת לעשירות שנראה לו שהסגולה הוא דוקא כשמקבלים סנדקאות וגם עמידה לברכות הנקראת "סנדק מעומד".

כדאי לציין שדבר זה מבואר בספר תורת חיים על מס' סנהדרין סוף פרק י (הובא בהגהות רע"א סי' רסה), ומוסיף שמן הנכון שאף הוא ישתה מכוס היין, וז"ל: "... וה"נ כשנותנין כוס של ברכת היין בגרונו של סנדק הוה ליה כמנסך יין ע"ג מזבח מאחר שהסנדק חשוב כמזבח, ומהאי נראה דדוקא הסנדק המחזיק את הולד בשעת המילה על ברכיו הוא יחזיקו ג"כ בשעת הברכה וישתה מן הכוס של יין, ודלא כאותן שנוטלין את הילד מן הסנדק לאחר שנימול ונותנין אותו לאדם אחר להחזיקו בשעת ברכה והוא שותה כוס של ברכה, דאיהו לאו מזבח יחשב ומה לו לשתות כוס של ברכה". ועיי"ש עוד דברים נפלאים בזה.

יוסף בודנר

משגיח רוחני בישיבה תורה עץ חיים, לונדון

בענין קדושה דרגא נעלית מטהרה

כבוד קובץ אור ישראל מונסי

קורת רוח רב היה לי בקראי את הקובץ העשירי שלכם.

מה שכתב רהאדמו"ר מראדזין לא היה מודע לכל הנ"ל וכוונתו לדברי הראשונים והאחרונים שהביא, הנה הכותב הנכבד לא היה מודע לכל הנ"ל.

דמה שהביא את דברי הראב"ד בהקדמה לספר היצירה, וכתב שכיון שהאדמו"ר לא הביא הראב"ד מכאן מוכח שלא ראהו, הנה הכותב (שלא עיין בגוף הספר פתיל תכלת אלא רק בהמפתחות, ושם נשמט משום מה ענין זה) לא ראה את תשובת רבינו בדברי הראב"ד, [והרמ"ע מפאנו וספר הקנה – באות י' עמ' קפ"ז] שפלפל בזה בארוכה לאורך חמשה עשר עמודים כיד ה' הטובה עליו, ופליאני איך יכול להמציא דבר ולחלוק עליו בלי לדעת ענין על בוריו ולעיין בגוף הספר.

ומה שכתב את דברי הר"ן "שאני חלזון שהוא גוף אטום כחלזונות הללו שבאשפתות", הנה האדמו"ר הביא את כל דברי הר"ן [בספרו עין התכלת דף קכ"ד אות כ"ג] דשם מסיק לדבריו שמדברי הר"ן יוצאים שני סימנים חדשים ומובהקים לדג חלזון התכלת א. שכולו גוף אטום ואין יוצאים ממנו איברים ורק יוצא ממנו פתילים שאין בהם איברים, ב. שדם הכנוס ומפקד פקיד בגויה הוא מונח בשלחופית, יע"ש כל הענין וראה משם הוכחה מובהקת לדג התכלת.

ומה שהביא מדברי רש"י ז"ל בסנהדרין [צ"א.] שהוא תולעת, תמיהני איך מתעלם הכותב ממאמר רש"י ז"ל מנחות [מ"ד] שאמר: וברייתו דומה לדג ופרש"י תבנית דיוקנו, וכן לרש"י שבת [ע"ד:] שכתב מפורש כמין דג קטן, ואיך יתכן סתירה זו בדבריו הקדושים. אלא שליישב סתירה זו הרינו זקוקים לדברי האדמו"ר מראדזין זצ"ל בספרו עין התכלת עמוד רנ"ו-רנ"ח, שהשיב בטוב טעם לחכם אחד ששלח לו, ותיתי לו שהעמיד דבר על דיוקו, ויעו"ש שפירש שא"א להתעלם מרש"י שאומר שתבנית דיוקנו הוא כדג אלא שפירש תולעת הוא שלקטנותו ולהיותו שרץ המים קראו כן וכן נקרא היום הדג רכיכה ולא דג וכן מפני שיכול לחיות ולהשריץ על הארץ ביבשה ג"כ.

ומה שהביא מדברי התפא"י בקופת הרוכלין מלשונו "מדם מושעל הנקראת

בעקבות הגאון שר התורה בעל התכלת מוה"ר גרשון חנוך העניך זצ"ל שהיה מגדולי הדור המפורסמים לפני למעלה ממאה שנה, נשמט מידם, והלובשים תכלת הנעשות מחילזון ה"מורקס" (פורפורה), הם באמת אלה שהולכים בעקבותיו.

החותם למען המקיימי המצוות בשלמות ובהידור.

אליהו טבגר, מחס כליל ונלח

בענין תצ"ל

לכ' מערכת קובץ אור ישראל הע"י.

בגליון י', במאמר בנושא "התכלת" הביא הרב מרדכי א. כ"ץ להוכיח שהחילזון התכלת הוא "המורקס", וכך כתב: ברש"י (ע"ז כ"ח ע"ב) ד"ה משקדי חלזוני מפרש לימ"ץ בלע"ז, מילה זו הוא Snail בצרפתית, והביא בהערה עוד מרש"י עה"ת פר' שמיני שכתב על החומט שהוא לימצ"א, ובוזה מוכיח שהלימ"ץ הוא החומט, הוא החילזון.

בדקתי ברש"י במקומו ולא מצאתי את המילה לימ"ץ אלא נימין בלע"ז, וא"כ מאי ראה היא זו, וכי נימין הוא לימצ"א, וא"כ יש כאן המצאת דברים בעלמא.

ופתחתי את ספרו של הגאון מראדזין זיע"א. ואדרבה הוא מביא מגמ' דע"ז ראה לשיטתו, דמשקדי חלזוני הנאמר שם, שהוא צרי ומרפא לפיקעא תתאה, ומביא שידוע עד היום בכל ספרי הרפואה ששקדי הדם של דג החילזון (ספ"א) שמצא האדמו"ר מראדזין הוא רפואה של מזיכה תחתונות, (האמערידע"ן בלע"ז).

וא"כ ההיפך הוא הנכון, שיש כאן ראייה לתכלת דראדזין, ולא כפי שרצה הרב הכותב להוכיח ההיפך לגמרי.

ביקרא דאורייתא

חיים זבולון קריגער, גי טק

עוד בענין תצ"ל

בנידון התכלת בימינו שהגיב הרב מרדכי אברהם כ"ץ על מאמרו של הרב שלמה אנגלארר שליט"א בבני ברק רציתי להביא בזה כמה הערות והארות להבהרת הענין.

ענייני השקפה כגון: "הנח להם לישראל", "והלך משם בפחי נפש", [כפי שמסתמא שמע או ראה או ידע הכותב], "ואי אפשר לחלוק על המציאות" דעושה מלימודיו מציאות וכדו', ועל דברים כאלו קשה להשיב דהם אינם פלפולי דאורייתא אלא סברות ורעיונות בעלמא, ועוד רבות יש מה להשיב בענין זה.

בסיכומי של דבר, הרי דבריו של הרב הכותב אינם מוכחים מכל גיוני, וגם אם מצא א' מאלו טענות, שחלקם נובע מחוסר העיון, אין כאן השבה כנגד גדול בישראל רם בענקים, שהיה משרי התורה בדורו, וכנגד למעלה מאחד עשר סימני המובאים מש"ס ופוסקים הראשונים, וראיות רבות וברורות מש"ס ופוסקים, וא"כ היוצא מכל זה, שכל הרוצה לצאת ידי מצות תכלת, ולכה"פ מידי ספק, חייב ללבוש התכלת שמצא הרה"ק אדמו"ר מראדזין זצוק"ל כדת של תורה בס"ד.

אלחנן ראובן גולדהבר, נ"ל אדמו"ר שווייץ, נ"ל

תגובת כותב המאמר:

טרם אשיב על תלונותיו, צריך אני להודיע שכל דבריו אינם אלא למי שמבקש לברר האמת ואין לו דעות קדומות בענין, אבל מי שכבר החליט בדעתו, שמכיון שהאדמו"ר זצוק"ל ה' גדול בישראל רם כענקים משרי התורה בדורו אז אסור ואי אפשר לסתור את החלטתו בזהו החלון אף נגד המציאות וראיות ברורות, הרי להם לא יועיל אפילו גויל אילו רקיע, ודיירי ארעא ספרי, והנה המערער שהוא נכד להאדמו"רים מאיזביצא, וגם סיכם את דבריו שכל הרוצה לצאת מצות תכלת חייב ללבוש התכלת שמצא הרה"ק מראדזין זצוק"ל, עכ"ד וידוע שכהיום אין בנמצא שום לובשי תכלת ראדזין זולת קומץ חסידי ראדזין וקצת מחסידי ברסלב, עי"ז גילה לנו הכותב באיזה מחנה הוא שייך וא"כ אין דבריו מופנים אליו כלל, רק קדם רועי ישראל בלתי מושפעים, שיראו וישפטו ע"י חוות דעתם הטהורה.

אעמוד עוד על דבריו במה שהעתיק את דבריו במאמר הקודמת, כאילו כתבתי המילים "טועה ולא ראה ולא ידע" על האדמו"ר מראדזין זצ"ל, הנה המעיין יראה שמלים אלו לא יצאו מעטי, נייתי ספר ונחזה, ומזה אפשר

[פורפור] הלא הוא דברי געזענינוס?? והתפא"י עצמו כתב בסוף המאמר וז"ל וע"כ אותו שבלול שהיזכר געזענינוס אחר הוא כל חזו שמש!!!

ומה שהביא ממוסף הערוך וז"ל: אמר בנימין [מוספיא] בלשון יווני ורומי בגד תכלת, עיין בערוך ערך חילזון ג' ובמוסף לרבי בנימין שם, ותמצא ראייה לדברי אדמו"ר מראדזין שהחלזון יש לו פתילים ארוכים כאנקליות כפופים שבראש השלשלת [עיין שפ"ח אות ה' ועיין התכלת אות כ' וסדרי טהרות כלים ד"ה מפני קכ"ו ד"ה שלשלת] וסייעתא לדברי הכותב, מתרגום הערוך שתרגם המשכיל משה לנדא שעשה פרצות הרבה בספר הערוך שגם כתב על החלזון שהיא שנעקע, ועיין בעין התכלת דף קס"ז דברים כדרכונות, ובסוף דבריו, וכי בשכיל אשכנזי זה מפריד בין הדברים לעשות פלוגתא בין הערוך להרמב"ם והר"ש והרע"ב, הרי ידוע שראו את ספר הערוך ושתו בצמא את דבריו עי"ש.

ומה שהביא מלשון פרסי וערבי וכתב על אדמו"ר מראדזין: וכן מלשון פרסי וערבי לא הזכיר, ומוכח שלא הכיר שפתם, וברור [???] שאילו האדמו"ר זצ"ל היה רואה זה היה מודה, נחזור כבראשונה שאדמו"ר מראדזין ראה גם ראה [עיין בגוף הספר לא במפתח] עיין בעין התכלת אות כ"ד ראייה מוכחת מדברי העיטור [ח"ב שער הציצית כ"ט:] שכתב לשון רב נחשון ריש מתיבתא תכלת דומה לים וכו' וישמו על שם ערבי למאסמא, וכן זה החלזון עד היום לוקחין ממנו קליפת העצים לבית המרכולת, תרגמו בספר קאנון הגדול בלשון לאטין העתיקה למאסי-ה עי"ש.

ולסיום, הרשות ביד כל חכם לבוא ולחלוק בראיות ובסברות, אבל לבוא ולומר על אדמו"ר מראדזין, "טעה ולא ראה ולא ידע", "ואילו ידע היה חוזר", צריך להוכיח אם ראה או ידע, וכ"ש וק"ו שצריך לבדוק הדברים לעומק בספרי המחבר, שמביא את כל ראיות הכותב וראה וידע ומתרץ הכל לשיטתו בטו"ט ודעת.

ובהמשך דבריו, מסביר הרב הכותב שאר ענינים שגם עליהם יש לעמוד וחלק מהם

"שהיא תולעת" וא"כ מסתבר יותר לומר איפכא, שבעצמותו הוא תולעת, ודומה לדג בנידון זה שהיותו במים וכמו שכתבנו בשם הגר"א שכל מה שבים נקרא דג, ובכלל איך אפשר לומר על דג שלו "מפני קטנותו" הלא דג שלו גדול כארבעים ס"מ בממוצע.

בדברי התפא"י שתמה עלי שלא העתקתי רק מה שהביא מדברי געזעניוס ולא העתקתי סוף דבריו שחולק עליו, הנה המעיין שם יראה שחולק עליו רק מפני שלפי דעת געזעניוס צבע התכלת היא טונקע"ל-בלוי"א, ולפי קבלתנו בגמרא וברמב"ם צריך להיות דומה לרקיע [וכדברי התפא"י העללע"ס היממע"ל בלוי"א] וא"כ מכיון שכהיום נמצא חומט שצובעים ממנו צבע תכלת "היממע"ל בלוי"א" א"כ גם התפא"י יסכים, ואדרבה, הלא קושיית התפא"י קשה ביותר על התכלת של ראדזין שצבעו טונקע"ל-בלוי"א, וכמו שהבאתי במאמרי (עפ"י המקובל בידינו מפי זקני חסידי בעלזא) שזו הקושיא הקשה לו אא"ז הרה"ק מהר"י מבעלזא זי"ע, ולא מצא מענה ע"ז.

בענין דברי הערוך, לא הבנתי מה רוצה בזה, הלא אני הבאתי לשון בעל מוסף הערוך בערך פורפורה ש' אמר בנימין בלשון יווני ורומי בגד תכלת עכ"ל והבאתי מזה ראי' מפני שזה שמו עד היום הזה (במדינת יוון), ותו לא מידי, ומה שהביא סייעתא לדבריי מהמשכיל משה לאנדא, הנה אני לא הבאתי כלל, לא לפירכא ולא לסייעתא, כי אין אנו צריכים לא לדידה ולא לדכוותיה, וכדברי האדמו"ר שם אין מביאין ראי' מן השוטים, ומה שהביא האדמו"ר ראי' לדבריו מהמשנה במס' כלים (פ"ב מ"א) מדברי הערוך שם, הנה לפי דבריו שהחלזון זה חומט עם נרתיק, יתיישב לשון המשנה כפשוטו, שיכולים להשתמש בנרתיק החלזון ולקבעו בשלשלת ובכותל, (ובכתבי יד של הערוך יש ציור של החלזון כמו (Snail)).

במאמרי הבאתי שמלת חלזון בלשון ערבי וגם בלשון פרסי הוא חומט שנע"ק (Snail) וכתבתי שהאדמו"ר לא הי' בקי בשפות אלו, ובוודאי שאילו הי' יודע מזה הי' מודה כי האמת הי' נר לרגליו ומשום זה אינו מובן כלל ההשגה של המערער, שרוצה להראות שהאדמו"ר הי' בקי בשפות, שהרי העתיק מס'

לדון על כל דברי הכותב, שלא עיין ולא דקדק כראוי, לא בדבריי ולא במקורות שהביא, וכמו שאוכיח בס"ד.

הבאתי במאמרי את דברי הראב"ד בהקדמה לס' יצירה, ואישתמיט לי שהאדמו"ר מביא, תיתי ליה להכותב שהמציא לי מקומו, שעיי"ז חיזק וביסס את דברינו עוד יותר, ואדרבה משם ראי' גדולה וחזקה וברורה לדברינו, שגם בס' הקדוש "הקנה" וכן בס' צבאות ה' להגאון המקובל האלקי הרמ"ע מפאנו זצ"ל מפורש ברור כדברינו, וז"ל הרמ"ע מפאנו "החלזון הוא דומם הוא צומח הוא חי, אמנם ידענו כי כן שהרי חי הוא במקום גידולו ומתנועע אילך ואילך אע"פ שאין שם אויר נושב בו ולא מים רדופים מנענים אותו ויש במינו דם וצבעו ירוק דומה לים, וצומח הוא שאינו זז ממקום גידולו אלא שרשו נעוץ ותקוע בקרקע הים כאילני הארץ וכו'" עכ"ל.

והאדמו"ר זצ"ל רצה לישב דבריהם שלא יסתרו את שיטתו, ע"כ פירש כוונתם לדברים נסתרים ע"פ הקבלה, ואין לנו עסק בנסתרות, אבל כהיום שאנו יודעים שהחלזון זה החומט (Snail) שנע"ק, א"כ יובנו דבריהם כפשוטם כי הראב"ד והקנה והרמ"ע כולם פה אחד מתארים ממש דמות ומהות החומט החלזון הזה, ומסתבר מאוד שאילו הי' האדמו"ר זצ"ל יודע ממצאות החומט הזה, שאפשר לצבוע תכלת ממנו, הי' מפרש דברי הגאונים המקובלים הללו כפשוטן.

בנוגע לדברי הר"ן מעולם לא כתבתי שהאדמו"ר לא ראה דברי הר"ן, רק שהדגשתי באותיות גדולות לשון הר"ן "כחלזונות הללו שבאשפות" וכתבתי שכידוע אין שום מין דג נמצא באשפה אבל (Snail) יש, והנה האדמו"ר זצ"ל שפלפל בדברי הר"ן הללו, לא התייחס כלל לענין זה שהחלזונות מצויים באשפה, וזה לא שייך אלא בחומט (Snail) ולא בדג שלו, וגם כאן אפשר לומר כנ"ל, שאילו הי' יודע וכו'.

מה שהביא מרש"י שדבריו סותרים זא"ז, והביא מ"ש האדמו"ר שהעיקר שהיא דג, ומפני קטנותו קראו תולעת, הנה רש"י בשבת כ' כמין דג' בכ"ף הדמיון וכן מפורש בגמ' מנחות "דומה לדג" דהיינו שאיננו דג בעצם, ורק בנוגע לזיהויו עם תולעת כתב רש"י במילים ברורות

הגאון האדמו"ר מראדזין זצ"ל והאריך דבריו בקושיות ופירוכות, והעלה בסוף דבריו שהחלזון הוא תולעת כדמשמע בירושלמי שאין לו גידין ועצמות וכדברי היעב"ץ שהוא מין חומט.

וכן בחדושי הרא"ם הוראוויץ (הנדפס בסוף הש"ס ווילנא) במס' שבת (דף ע"ה) שמשמע בכמה מקומות שהחלזון חי בלא מים והוא עולה להרים. וכן ברש"י (מגילה ו') כתב, חלזון עולה מן הים להרים וכו' הרי שאין זה דג ממש ורק דומה לה.

וכן בחוס' (שבת דף ע"ה) מביא הירושלמי דהצד חלזון לא מחייב משום צידה, והיינו גמי משום שאינו דג.

✓ (ב) בענין הירושלמי על סדר קדשים המזויף, רציתי להעיר שמהקול קורא שהדפסתם שבה פירסם מציאתו הגדולה, נכרת זיופה. מוכח מתוכו שפרידלנדר לא הי' ספרדי, שהרי כתב על אחיו ועל אחוזת מרעהו הכינוי "ס"ט"ט" שהוא ר"ת ספיא טמיא (ולא כמו שחושבים – ספרדי טהור) שפירושו סופו למוות, וחכמי ספרד (האבודרהם, החיד"א, הפלא יועץ, והבן איש חי וכו') היו דרכם לכתוב כן על עצמם דרך ענוה, כמו שחכמי אשכנז חתמו הקטן, הצעיר, הצעיר באלפי ישראל, וכדומה. ומובן מעצמו מדוע לא כתבו כינוי זה על אחר, ובכתבו כן הראה לנו את חוסר בקיאותו בלשונם ובאופן כתיבתם, והציג עצמו כספרדי רק להרחיק עדותו.

גם סגנון לשונו איננה כלשון צורכי דרבנן הספרדים שעירכו בתוך דבריהם הרבה לשונות מפסוקי תנ"ך, והוא לא עשה זאת רק פעם אחת "רד עם אל" בתחילת הקול קורא. גם הרבה ביטויים כגון מדעי, וספרותי, התורני וכדו' אינם מלשון הספרדים של אותה תקופה.

אברהם מאנהייט

מעשה רב

מכוברי עורכי "אור ישראל" הדגולים בטוב ובנעימים.

(א) בהתאם לחשובתו של הגה"ח רבי נתן גשטטנר שליט"א מב"ב בענין בניית בתים

העיטור שתכלת נקרא בלשון ערבי למאסמ"א, וכן העתיק מאיזה ספר רפואה שנתחבר ע"י ר' יוסף ו' ויואש שכתב שמשמשים בעצם החלזון לרפואה ונקרא בלשון לאטיין העתיקה למאסי"ה, א"כ מוכח שזהו זה, למאסמ"א בערבית ולמאסי"ה בלאטינית, דא ודא אחת היא, ורצה הכותב להראות בזה שהאדמו"ר הי' בקי נפלא בשפות, ואנכי משתומם על דבריו ואשיב ג' תשובות:

(א) הרי לא תי' כלום על דבריי שמלת חלזון נקרא חומט בערבית ובפרסית, והאדמו"ר לא הביא זאת, א"כ מוכח שלא ידע מזה.

(ב) וכי בשביל שהעתיק איזה מלות לועזיות שמצא בספרים נעשה בקי באותה שפה, הכי נאמר על מי ששנן לעצמו כל המלות הצרפתיות המובא ברש"י שהוא בקי בצרפתית! אתמהא, (ואגב להעיר על מה שכתבתי שמרש"י במס' ע"ז דף כ"ח ע"ב מפורש שחלזון זה "לימ"ץ" בלע"ז Snail (בצרפתית) כן איתא בהכתבי יד של רש"י כמובא בס' תרגום הלע"ז לר' ישראל גאקאוויצקי (לונדון עם הסכמת הרה"ג ר' חנוך דוב פדווא שליט"א).

(ג) עצם הדמיון של האדמו"ר בין מלת למאסמ"א בערבית למלת למאסי"ה בלאטינות אינו עולה יפה, וכבר הפריך זאת הגרי"א הלוי בספרו (מובא בס' התכלת – בורנשטיין – דף 412) שמלת למאסי"ה בלאטינית היא המלה למצויץ בצרפתית ופי' חומט (שנעק) ומלת למאסמ"א בערבית פירושו צבע בלוי"א – תכלת, ואינו שם דג כלל, (והגרי"א הלוי הי' בקי בלשונות הרבה כידוע), וא"כ על משמרתי אעמודה, והנני מסיים בתודה להרב הכותב על המקורות שציין, שחיזק את דברינו עוד יותר, כן יזכה גם הלאה לגלות האמת לאמיתה ולהגדיל תורה ולהאדירה.

מרדכי אברהם כ"ץ

עוד בענין הג"ל, ובענין הירושלמי על סדר קדשים המזויף

(א) בענין החלזון אשר כתב הרב מרדכי אברהם כ"ץ בארוכה (גליון יא), יעיינו כבודכם בספר מעשי למלך על הרמב"ם לזקניי אב"ד ווייטצען זצ"ל, בהלכות כלי המקדש (פ"ח הי"ג) ששקל וטרי אודות החלזון שהמציא